

Jorj Oruelliň «1984»-ni täzeden pikir etmek

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Jorj Oruelliň "1984"-ni täzeden pikir etmek JORJ ORUELLIŇ
«1984»-ni TÄZEDEN PIKIR ETMEK

• Ýa-da döwlet, propoganda we beýin ýuwma

Ýaşayan döwrümüzde faktlar bilen toslamalaryň biri-birine garyşandygyny, hatda toslamalara faktlardan has köp übs berilýändigini we öňde tutulyp başlanandygyny aýdyp bilerin. Göýä gün geçdigisaýy hakykat bilen arabaglanyşygymyz daşlaşyp barýana meňzeýär.

Gaty köp adamyň kabul etmäni (восприятие) hakykat hökmünde kabul edýän döwründe ýaşaýarys. Kabul etmäni hakykat hasaplaýan adamyň gözünde islendik zat onuň kabul etmesine görä hakykat bolsa şol zat oňa hakykat, hatda hakykat ýüzünde

ol hakykat bolmasa-da!

Kabul etmäniň hakykat hökmünde kabul edilmeginde gural funksiýasyny ýerine ýetirmeginiň baglanyşygynda häzirkizaman döwlet apparatynyň bigünädigini aýdyp bolmaz.

Ine, şular ýaly döwürde okyjynyň Jorj Oruelli we onuň distopiki roman žanrynyň naýbaşy nusgalaryndan hasap edip boljak eseri «Müň dokuz ýüz segsen dördi» ýatlamazlygy mümkin däl.

Birnäçe distopiýa ýazyjysy ýaly Oruell hem eserinde totalitar režim howpuna ünsi çekende, döwletiň elektron apparatyna we ösen tehnologiýalar arkaly propoganda we beýin ýuwma tislimlerinden peýdalanylýp, halk gatlaklaryny ädip aýry-aýry mehaniji awtomata öwürüp biljegine ünsi çekýär.

Oruelliň hyýaly döwletinde hökümetiň halk gatlaklaryngň gepsiz-gürrüňsiz boýun egmeklerini ýola goýmakdan başga maksady ýok. Muny ýola goýmak üçin hökümet jemgyýetçilik ýerlerinde-de, adamlaryň şahsy ugurlarynda-da, tapawut goýmazdan hemme ýerde we hemme wagt hemme zady gözegçilik astynda saklaýar, Okeaniýada «Uly byradaryň gözi» hemmeleriň üstünde.

Yzygiderli gözegçiligiň maksatlarynyň birem plýuralizmiň aradan aýrylmagy ýa-da Nişsaniň sözi bilen aýdanda, «süri mal ýaly adam» obrazynyň döredilmegidir.

Dogrusy, yzygiderli gözegçilik mehanizminiň ýola goýulmagy «peýdaly-da bolýar».

Oruelliň Okeaniýasynda gatlaklar çykarýan her sesiniň eşdilýändigini, hereketleriniň göz astyndadygyny pikir edip ýaşamaga mejbur. Şeýle mejburylyk adamlaryň wagtyň geçmegi bilen içinde instinkte öwürülen endikler bilen ýaşamagyna sebäp bolýar.

Oruelliň pikirçe propoganda totalitar döwletleriň ýüzlenýän gurallarynyň başyny çekýär. Gatlaklar «hakykatdan» has köp kabul etmelerine ynanýandyklary üçin propogandanyň olaryň üstündäki täsiri güýçli bolýar.

Gürrüňi gidýän hökümetlerde gatlaklar faktorlardan has köp toslamalara üns berýärler. Propandanyň edeni bolýar, çünki onuň şobir gaýtalap durmagy wagtyň geçmegi bilen çyn deregne

kabul edilýär.

«Ýalany ýaşayyş-durmuş formasyna» öwren hökümet prinsipial ýalanyň üstünde guralandyr. Bular ýaly hökümetlerde faktorlaryň gymmaty umuman alanda we yzygiderli ýagdaýda ret edilende ähli faktorlaryň üýtgedilmeginiň mümkinçilikli bolşy ýaly ähli ýalanlaryň çyn deregne kabul edilmegi-de mümkinçiliklidir.

Häzirkizaman ösen tehnologiýalar we gurallaýyn akylyň aýdylýan sistemada ünsi çekiji roly bar. Häzirkizaman tehnologiýalar şol bir wagtyň özünde lideriň aýdýan zadyny gatlaklara ýetirme funksiýasyny ýerine ýetirýär.

Faktlar bilen toslamanyň biri-birine garyşan hökümetlerinde lideriň aýdýan zady faktorlaýyn ulgamda ýalňyş bolup çyksa, faktlar şobada aýdylan zada gabatlaşdyrylýar.

Aýdylýan zada gabat getirmek diňe häzirki wagta däl, şol bir wagtyň özünde geçmişe-de degişli. Öňki ýazgylaryň, arhiwleriň häzirki aýdylýan zat bilen gabatlaşmadyk ýagdaýynda arhiwleri üýtgetmeli bolýar. Okeaniýada ähli ýazgylar lideriň aýdýanyna güwä geçip biljek görnüşde täzeden tertipleşdirilýär.

Bu ýagdaý geçmişe el urup duran yzygiderli üýtgetme funksiýasynyň işläp durmagyny talap edýär. Yzygiderli üýtgetme funksiýasy diňe gazetler üçin däl, arhiw gymmatyny saklaýan kitaplar, neşirler, broşýuralar, portretler, kitapçalar, kinofilmler, syýasy ýa-da ideologiki taýdan gymmaty bolayhak islendik kitapdyr resminama üçin şonlugyna galýar.

Geçmiş günübirin, hatda minutma-minut täzelenip dur. Şeýtmek bilen partiýanyň ähli çaklamalarynyň näderejede dogrudygyny resminamalar bilen subut edilýär. Başgaça aýdanda, faktorlaryň ele alnyşynda elmydama çeyelik gerek.

Beýleki bir ýandan partiýanyň agzasy partiýa tertip-düzgüninden ötri gerek bolanda aga gara, gara-da ak diýip bilmeli.

Diňe partiýa agzasynyň gara ak diýmesinden beter, onuň garanyň akdygyna ynanmagy, hasam beteri garanyň akdygyny bilmegi we şol güne çenli munuň doly tersine ynanandygyny ýatdan çykarmagy gerek.

Bular ýaly zat geçmişiň elmydama üýtgedilip durulmagyny talap

edýär. Geçmişini üznüksiz täzeden «üsti ýetirilip» durulmagynyň düýp ähmiýeti partiýanyň ýalňyşmaýandygynyň goralmagy tagallasy bilen düşündirilip bilner.

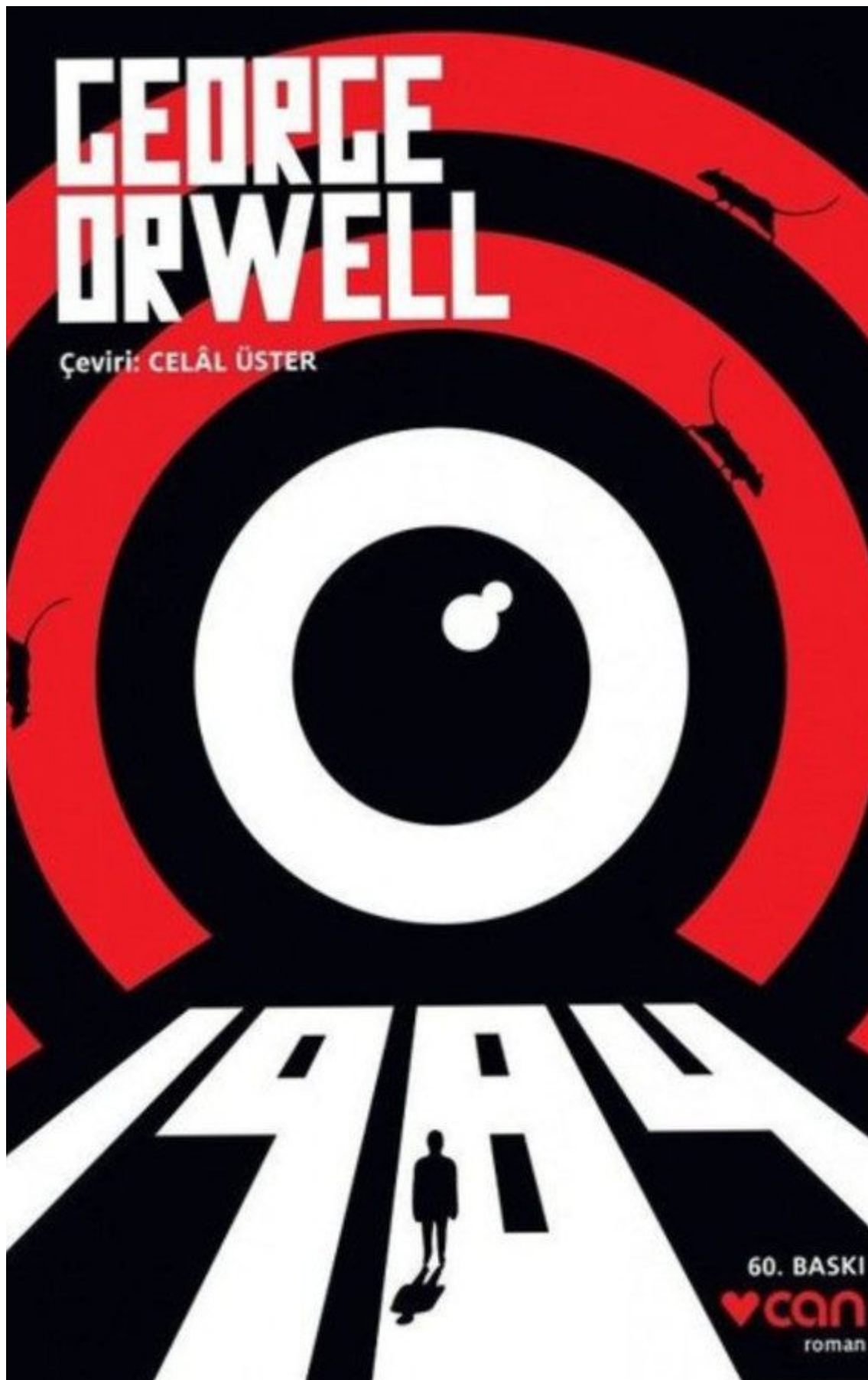
Partiýa agzasynyň aga ak, gara-da ak diýip bilmegi goşapikir (двоемыслие, iňlisçe doublethink, türkçe çift düşün) tilsimi bilen mümkin bolýar.

Goşapikirlik adamyň iki çapraz düşüňjani aňynda bir wagtyň özünde saklap we ikisini-de kabul edip bilmegini aňladýar.

Hawa, Oruell distopiki romanynda hernäçe totalitar döwlet apparatyna we bu apparatyň jemgyýete edip biljeklerine ünsi çekenem bolsa, «döwletiň» özbaşdak döräp bilmeýändigini ýatdan çykarmaly däl.

Döwlet – adamyň öz eli bilen döredilýän zat. Şeýle-de, Oruelliň aýdyşy ýaly düzgüni ýola foýan aslynda «döwlet» däl-de, ony dolandyryýanlardyr.

Diňe gürrüňi gidýän düzgüniň gurulmagynda dolandyryýanlar ýaly dolandyrylýanlaryňam jogapkärçiligi bar.

* Jorj Oruell (1943, 2013 ý.), «Müň dokuz ýüz segsen dört». Terjime eden Jelal Üster. Stambul. «Can Sanat» neşirýaty.
Dr. Umut HAJYFEWZIOGLY.

Duşenbe, 07.06.2021 ý. Publisistika